

TİCARİ DEFTERLER - CARİ HESAP - ACENTE

Prof.Dr.iur. Fatih BİLGİLİ*

GİRİŞ

6102 sayılı yeni TTK 1 Temmuz 2012'de yürürlüğe girmiştir¹. Ticari mevzuatın temeli olan bu Kanun birçok konu ve müesseseyi yeniden düzenlemiştir. Dolayısıyla birçok müessesede önemli değişikliklere yol açmıştır. TTK'nun öngördüğü yeni yapıda Kanunun eskiden var olan kitap sayısı 5'ten 6'ya yükseltilmiştir. Eskiden TTK ticari işletme, şirketler, kıymetli evrak, deniz ticareti ve sigorta hukukundan oluşuyorken yeni TTK'da buna bir de taşıma hukuku ayrı bir kitap olarak eklenmiştir.

Yeni TTK gerek tasarı aşamasında gerekse de kanunlaştıktan sonra henüz yürürlüğe girmeden dahi birçok tartışmalara yol açmıştır. Öyle ki Kanun henüz yayımlanıp yürürlüğe girmeden 6335 sayılı yasayla² büyük bir tadilat geçirmiştir. Bu tadilatta işlem denetçisi gibi yepyeni bir müessese Türk hukukunda ilk kez düzenleniyorken bu değişiklikle tamamen Kanundan çıkarılmıştır. Anonim şirketlerin çok az sayıda olanı hariç ve limited şirketler de hemen hemen tamamına yakın oranda bağımsız denetim kapsamı dışına alınmıştır. 6335 sayılı yapılan değişiklikte ayrıca Kanundaki birçok hata doktrindeki eleştiriler doğrultusunda düzeltilmiştir. Yeni TTK'da en son değişiklik 6455 sayılı yasayla³ yapılmış olandır. Bu değişiklikle, özellikle, denetim dışı kalan çok sayıda anonim şirketin bakanlar kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenecek denetim esasları çerçevesinde denetleneceği kanun metnine alınmış böylelikle anonim şirketlerin ta en başta öngörülen bağımsız denetime tabi olma öngörüsü tekrar gerçekleşmiş, böylelikle yenden başa dönmüştür. Limited şirketler ise çok az sayıda olanı hariç çok büyük sayıda olanı denetim dışı kalacaktır. Ancak bizim aşağıda inceleyeceğimiz konular bunlar değildir. Değişikliklerle ilgili kısa bilgimizi burada bitiriyoruz.

---

* Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 14.02.2011, RG. 27846, Kabul Tarihi:13.01.2011.

2 30.06.2102, RG. 28339, Kabul Tarihi:26.6.2012.

3 11.04.2013, RG. 28615, kabul Tarihi: 28.03.2013.

Yukarıda bahsedildiği üzere yeni TTK birçok değişiklik getirmiştir. Ticari işletme kitabında genel anlamda bakıldığında çok köklü ve müesseseleri sil baştan yeniden düzenleyen ve Türk hukukunda hiç tanınmayan yeni müesseseler de getirilmiş değildir. Bu kitaptaki değişiklikler daha çok mevcut kurumları iyileştirme ve düzeltme amacını gütmekte ihtiyaç olmayanları Kanundan çıkarma şeklinde gerçekleşmiştir. Örneğin ticari tellallık kurumu Kanundan tamamen çıkarılmıştır. Çünkü 6762 sayılı TTK döneminde bu kurum uygulama imkanı ya hiç bulmamış ya da çok az uygulanmıştır.

Ticari işletme kitabının aşağıda incelemesi ve sunumu yapılacak ticari defterler, cari hesap ve acenteyeyle ilgili hükümlerinde ise, cari hesapta bir iki kavram değişikliği dışında hükümlerin anlam ve düzenlemesinde değişiklik yoktur. Ticari defterler bakımından, tutulacak defterlerin çeşitleri, açılış ve kapanış onayları, ticari uyumsuzluklarda delil olma özelliği ile ilgili önemli değişiklikler vardır. Acentelik müessesesi bakımından ise özellikle acentenin haklarının iyileştirilmesi noktasında önemli değişiklikler göze çarpmaktadır.

Aşağıda bu üç konuda yeni TTK'nın getirdikleri ana hatları ile sunulacaktır.

§ 1 TİCARİ DEFTERLER

I. Genel Esaslar

Kanunda tacir olmanın sonuçları kısmında da belirtildiği üzere tacirler ticari defter tutarlar (TTK md. 18, f. 1). Ticari defter tutmak ticari işletme, işletme alacaklıları ve üçüncü kişiler açısından önemlidir. Şöyle ki, ticari işletmenin iktisadi ve mali durumu, borç ve alacak durumları ve her iş yılı sonunda elde edilen neticeler ticari defterler sayesinde tespit edilir. İşletmenin sahibi veya ortaklar böylece işletmenin kar veya zarar edip etmediğini, finansal durumunu ve geleceğe yönelik plan ve kararlarını ona göre alırlar.

Ticari defter işletme alacaklıları için de önemlidir. Zira vadeye bağlı işletme borçlarının ödenip ödenmeyeceğini işletme alacaklıları az çok defterler ve yılsonu hesap açıklamaları aracılığıyla tahmin edebileceklerdir. Yani işletme alacaklıları işletmenin bu mali kayıtları aracılığıyla alacaklarının zamanında ifa edilip edilemeyeceğini veya ifa edilemeyeceğinin belirginleşmeye başlamasıyla ne tür hukuki çarelere müracaat edilebileceğini planlayabileceklerdir.

Ticari defterler üçüncü şahıslar için de önemlidir. Şöyle ki işletmeyle iş yapıp yapmamaya veya işletmeye sermaye koyarak ortak olup olmamaya ticari defter kayıtlarıyla karar verirler. Bundan başka üçüncü şahıs olarak devlet de ticari defterlerle ilgilenir ve onun için önemlidir. Çünkü tacirlerin

vergiye tabi kazancı ve ödemeleri gereken vergi miktarı hesaplanırken ticari defterler esas alınır. Ve nihayet ticari defter tutmanın başka bakımlardan da önemi vardır. Şöyle ki ticari defterler ticari davalarda delil olarak kullanılır. Ticari defter hiç veya gereği gibi tutulmazsa iflas hukuku açısından iflas hileli ya da taksiratlı iflas sayılarak tacirin cezai sorumluluğu cihetine gidilebilecektir (İİK md. 310, md. 311). Şu halde tacirin ticari defter tutmasının ilgilendirdiği birçok yön vardır.

Ticari defter tutmayla ilgili hükümler TTK md. 64-88’de yer almaktadır. Söz konusu hükümlerde ticari defterlerin nasıl tutulacağı değil, defter tutma yükümlülüğü, tutulacak defterlerin isimleri ve çeşitleri, asgari içerikleri ve defterlerin fonksiyonları düzenlenmiştir. Defter tutmanın şekli yani defter, belge ve muhasebe düzeniyle ilgili konular ise başka kanun, yönetmelik veya tebliğlerde yer almaktadır.

II. Defter Tutma Yükümlülüğü

Kanunda defterler üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulur. İşletme faaliyetlerinin oluşumu ve gelişmesi defterlerden izlenebilmelidir (TTK md. 64, f. 1). Tacir defterlerin tutulması sırasında, özellikle kayıtlara dayanak oluşturan belgeler olmak üzere, işletmesiyle ilgili olarak gönderilmiş bulunan her türlü belgenin, fotokopi, karbonlu kopya, mikrofiş, bilgisayar kaydı veya benzer şekildeki bir kopyasını, yazılı, görsel veya elektronik ortamda saklamakla yükümlüdür (TTK md. 64, f. 2).

Eski düzenlemeye göre tacirler bir taraftan kanunda ismen sayılmak suretiyle tutulması zorunlu kılınan defterleri (belirli zorunlu defterler) hem de ticari işletmenin nitelik ve öneminin gerektirdiği bütün defterleri (belirsiz zorunlu defterler) tutmak zorundaydılar (TTK⁽¹⁹⁵⁷⁾ md. 66, f. 1). Ayrıca belirli ve belirsiz zorunlu defterler dışında isteğe bağlı (ihtiyari) defterlerin de tutulabileceği kanunda yer almaktaydı⁴. Yeni düzenlemede muhasebeye ilişkin üç defter ile tüzel kişi tacirlere ilişkin üç defter Kanunda sayılmıştır.

Muhasebeye ilişkin defterler; defteri kebir, yevmiye ve envanter defteri şeklinde sayılmaktadır. Bunun yanında pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri, Kanun gereği ticari defter olarak nitelendirilir (TTK md. 64, f. 4). Diğer zorunlu defterlerin Vergi Usul

⁴ Örneğin, veresiye defteri, taksitli satış defteri, alacak defteri, müşteri takip defteri, cari hesap defteri gibi. Bkz. **Bilgili, Fatih/Demirkapı, Ertan**, Ticaret Hukuku Dersleri, Bursa 2011, s. 191.

Kanunu'nda tutulması gereken defterler olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Kanunda muhasebe ile ilgili olsun olmasın tüm defterler için açılış onayı zorunlu kılınmıştır. Kanuna göre fiziki ortamda tutulan tüm defterlerin açılış onayları, kuruluş sırasında ve kullanılmaya başlamadan önce noter tarafından yapılır. Bu defterlerin izleyen faaliyet dönemlerindeki açılış onayları da, defterin kullanılacağı faaliyet döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar (yani Aralık ayı içinde) notere yaptırılır. Ancak pay defteri ile genel kurul müzakere ve karar defteri yeterli yapraklar bulunmak kaydıyla izleyen faaliyet dönemlerinde de açılış onayı yaptırılmaksızın kullanılmaya devam edilebilir. Ticaret şirketlerinin ticaret siciline tescili sırasında defterlerin açılışı ticaret sicil müdürlükleri tarafından da onaylanabilir. Açılış onayının noter tarafından yapıldığı hallerde noter, ticaret sicili tasdiknamesini aramak zorundadır.

Bazı defterler kapanış onayına tabi tutulmuştur. Yevmiye defterinin kapanış onayı izleyen faaliyet döneminin altıncı ayının sonuna kadar, yönetim kurulu karar defterinin kapanış onayı ise, izleyen faaliyet döneminin birinci ayının sonuna kadar notere yaptırılır.

Ticari defterlerin elektronik ortamda tutulması halinde bu defterlerin açılışlarında ve yevmiye defteri ile yönetim kurulu karar defterinin kapanışında noter onayı aranmaz. Fiziki ortamda veya elektronik ortamda tutulan ticari defterlerin nasıl tutulacağı defterlere kayıt zamanı, onay yenileme ile açılış ve kapanış onaylarının şekli ve esasları Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve Maliye Bakanlığınca müştereken çıkartılan Tebliğle⁵ belirlenmiştir.

Eski düzenlemede bir tacirin defter tutma yükümlülüğünü yerine getirmeye yetkili kıldığı kimsenin (örneğin muhasebe servisinin) bu defterlere geçirdiği kayıtların, o tacirin kendisi tarafından tutulmuş kayıtlar hükmünde olduğu ifade edilmekteydi. (eski TTK md. 67, f. 1). Bu hüküm Kanuna alınmamıştır. Ayrıca Kanunda defter tutulmamasına ilişkin cezai hükümler, doğrudan defterlere ilişkin düzenleme içinde değil, anonim şirketlere ilişkin cezai hükümler içinde yer almaktadır (TTK md. 562).

Ticari defterlerin ve gerekli diğer kayıtlar Türkçe tutulacağı, kısaltmalar, rakamlar, harfler ve semboller kullanıldığı takdirde bunların anlamları açıkça belirtilmesi gerektiği (TTK md. 65, f. 1); Defterlere yazımlar ve diğer gerekli kayıtlar, eksiksiz, doğru, zamanında ve düzenli olarak yapılacağı (TTK md. 65, f.2); bir yazım veya kayıt, önceki içeriği belirlenemeyecek şekilde

---

⁵ "Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ", RG., T. 19.12.2012, S. 28502.

çizilemeyeceği ve değiştirilemeyeceği ve özellikle kayıt sırasında mı yoksa daha sonra mı yapıldığı anlaşılmayan değiştirmeler yasak olduğu (TTK md. 65, f. 3) kanunda öngörülmüştür.

Bunlar dışında ticari defterlerin tutulma şekline ilişkin Tebliğ md. 21’de düzenlemesi bulunmaktadır. Defterlerde kayıtlar arasında boşluk bırakılamaz ve satır atlanamaz. Ayrıca ciltli defterlerde, defter sayfaları ciltten koparılamaz. Tasdikli müteharrik yapraklarda bu yaprakların sırası bozulamaz ve bunlar yırtılamaz. Süre konusunda getirilen iki ayrı düzenlemeye göre kayıt edilecek işlemlerin, işin hacmine ve gereğine uygun olarak muhasebenin intizam ve vuzuhunu bozmayacak bir zaman zarfında kaydedilmesi şarttır.

Kayıtlar on günden fazla geciktirilemez. Diğer taraftan kayıtlarını devamlı olarak muhasebe fişleri, primanota ve bordro gibi yetkili amirlerin imza ve parafını taşıyan mazbut vesikalara dayanarak yürüten işletmelerde, işlemlerin bunlara kaydedilmesi, deftere işlenmesi hükmündedir. Ancak bu kayıtların dahi defterlere 45 günden daha geç kaydına izin verilmemiştir.

Kayıtların düzeltilmesine ilişkin olarak da Tebliğ md. 23’de şu esaslar öngörülmektedir. Yevmiye defteri maddelerinde yapılan yanlışlar ancak muhasebe kaidelerine göre düzeltilebilir. Bir yazım veya kayıt, önceki içeriği belirlenemeyecek şekilde çizilemez ve değiştirilemez. Kayıt sırasında mı yoksa daha sonra mı yapıldığı anlaşılmayan değiştirmeler yasaktır. Son olarak kayıtlardaki hatalara ilişkin çizimler; saklayıcı, örtücü ve karartıcı değil düzeltici ve gerçeği yansıtıcı olur. Eski kayıtlar karalanamaz, kapatılamaz, herhangi bir madde veya araçla silinemez, görülecek, okunacak, ne olduğu bilinecek tarzda temiz bir biçimde çizilir.

Uygulamada defter tutma usulü ve kayıt düzeni bakımından daha ziyade VUK ve diğer vergi mevzuatı hükümleri belirleyici olmaktadır. Ayrıca yeni dönemde yürürlüğe girecek Türkiye Muhasebe Standartları, defter tutmaya ilişkin birçok hüküm içermektedir. Bu standartlar aynı zamanda Uluslar arası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) ile bağlantı içerisindedir.

TTK md. 75’e göre, ilgililerin işletmenin iktisadi ve mali durumu hakkında mümkün olduğu kadar doğru bir fikir edinebilmeleri için, envanter ve bilançoların ticari esaslar gereğince, eksiksiz, açık ve kolay anlaşılır bir şekilde düzenlenmesi gerekir. Bu esaslar söz konusu mali tabloların (kar zarar hesabı, envanter ve bilanço) dayanağı olan ticari defterlerin tutulması bakımından da geçerli olacaktır. Ticari defterler Türkçe (TTK md. 65, f. 1) ve Türk Lirası (TTK md. 75, f. 1) olarak tutulmalıdır.

Kanunda özellikle envanter ve buna bağlı olarak dönem sonu bilançoların hazırlanmasına ilişkin detaylı hükümlerin yer aldığı görülmektedir.

III. Defter Tutma Yükümlülüğüne Tabi Olanlar

Tacir olan kişiler ticari defter tutmakla yükümlüdür (TTK md. 18, f. 1; md. 64, f. 1). Tacirin birden fazla işletmesi varsa her bir işletme için ayrı defter tutulur⁶. Yeni getirilen düzenleme ile hâkim teşebbüsler tacir sayıldıklarından⁷ (TTK md. 195, f. 5), bunların da defter tutmaları zorunludur.

Bir ticari işletme açmış gibi işlemlerde bulunan ve iyiniyetli üçüncü kişilere karşı tacir gibi sorumlu olan da defter tutmakla yükümlüdür⁸. Çünkü tacir gibi sorumlu olan kişi (TTK md. 12, f. 3), sadece tacir olmanın külfetlerine maruz kalır, nimetlerinden ise yararlanamaz. Defter tutma da tacirlere yüklenen bir yükümlülüktür. O halde tacir gibi sorumlu olan da bu yükümlülüğe uymak zorundadır.

Bir ticari işletme kurup açtığını sirküler, gazete, radyo ve diğer ilan vasıtalarıyla halka bildirmiş veya işletmesini ticaret siciline kaydettirerek durumu ilan etmiş olan kişi, fiilen işletmeye başlamamış olsa dahi tacir sayılır (TTK md. 12, f. 2). Tacir sayılan kişi tacir olmanın nimetlerinden yararlanır ve külfetlerine maruz kalır. Dolayısıyla bu kişiler de defter tutmak zorundadır⁹.

Bir ticari işletmenin adı şirket tarafından işletiliyor olması halinde ortaklar tacir niteliğine sahip olacaklarından her birinin ayrı ayrı ticari defter tutması gerekir (TTK md. 12, f. 1). Tacirlere ilişkin kurallar donatma iştirakine de uygulanacağından (TTK md. 17) donatma iştiraki de ticari defter tutar.

Ticari defter tutma yükümlülüğü, ticaret siciline kayıt zorunluluğu doğduğu andan itibaren ortaya çıkacak¹⁰ (TTK md. 87) ve sicilden terkin edilmesine kadar devam edecektir¹¹.

⁶ Arkan, Sabih., Ticari İşletme Hukuku, 15. Bası, Ankara 2011, s. 334.

⁷ Bu konuda bkz. Aker, Halit, Türk Ticaret Kanunu Madde 14 Hakkında Bazı Düşünceler ve Yeni Bir Tacir Türü “Hakim Teşebbüs”, Batider 2009, C.XXV, S. 2, s. 229-295.

⁸ Ayhan, Rıza/Özdamar, Mehmet/Çağlar, Hayrettin, Ticari İşletme Hukuku, 5. Bası, Ankara 2012, s. 305; Taşdelen, Nihat, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Ticari Defterler, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:3 Sayı: 1 Yıl 2012, s. 264.

⁹ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s. 305.

¹⁰ Eski TTK’da yer almayan ve bu konuda belirsizliği ve boşluğu giderdiği için olumlu karşılanan bu hüküm hakkında bkz. Kendigelen, Abuzer, Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012, s. 96-97.

¹¹ Karahan, Sami, Ticari İşletme Hukuku, 23. Bası, Konya 2012, s. 292; Çeker, Mustafa, Ticaret Hukuku, 6. Baskı, Adana 2013, s. 171; Taşdelen, 268.

Esnaflar ticari defter tutmakla mükellef değildirler. Zira ne esnaflara da uygulanacak TTK hükümlerinden bahseden TTK md. 15’de ne de ticari defterlerle ilgili TTK md. 64 vd. hükümlerinde esnafın ticari defter tutma yükümlülüğünden bahsedilmiştir.

IV. Ticari Defterlerin Türleri

Eski düzenlemede tacirler tarafından tutulacak defterlerin, tacirin gerçek veya tüzel kişi olmasına göre belirlendiği ve gerçek kişi tacirler bakımından basitleştirilmiş, işletme defterinin tutulmasının dahi mümkün olduğu görülmektedir. Yeni düzenlemede gerçek ve tüzel kişi ayrımı yer almamaktadır. Sadece tüzel kişi tacirler tarafından tutulması gereken, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterlerin de ticari defter olduğu belirtilerek, bunların da noter onayına tabi kılındığı görülmektedir.

Kanuni düzenlemeden, üç defterin zorunlu olduğu, bunun dışındaki defterlerin tutulmalarının zorunlu olmadığı sonucu çıkartılmaktadır. Ancak Vergi Usul Kanunu başkaca bazı defterlerin tutulmasını zorunlu kılmaktadır.

Eski düzenlemede küçük ölçekli işletmeler bakımından tutulmasına izin verilen işletme defteri konusunda kanunda düzenleme bulunmamasına rağmen yukarıda anılan Tebliğ Geçici md. 1 hükmüne dayanılarak, bazı tacirlerin işletme defteri tutmalarına dahi izin verilmiştir. Buna göre gerçek kişi tacirlerden Vergi Usul Kanununa göre ikinci sınıf tüccar sayılanlar, işletme hesabı esasına göre defter tutmaya devam edebileceklerdir. Tebliğin bu hükmü, Türk Ticaret Kanunu’na uygun değildir¹².

A. Zorunlu Ticari Defterler

1. İsmen Sayılan Zorunlu Defterler

Gerçek kişi olsun, tüzel kişi olsun tacirler tarafından kanunen tutulması zorunlu kılınan üç tanedir. Bu defterler yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri olarak sayılmış bulunmaktadır. Bu defterleri aynı zamanda tutarlar. Tebliğ ile öngörülen işletme defteri Kanun’da bulunmamaktadır.

Eski düzenlemede tüm defterlerin tutulmasına ilişkin esaslar ayrı ayrı belirlenmiş durumdaydı (TTK⁽¹⁹⁵⁷⁾ md. 71-73). Yeni düzenlemede bunların içeriklerine ve tutulma şekillerine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

---

¹² Bozer, Ali/Göle, Celal, Ticari İşletme Hukuku, 2. Bası, Ankara 2013, s. 194.

2. İsmen Sayılmayan Zorunlu Defterler

Tacirlerin tutmak zorunda olduğu ve ismen sayılan üç defter dışında hangi defterlerin tutulması gerektiği Kanunda açıklanmamaktadır.

B. İsteğe Bağlı Ticari Defterler

Eski düzenlemede tacirlerin zorunlu defterler dışında isteğe bağlı defterler de tutabilecekleri belirtiliyordu. Bunlar tacirlerin işlerin daha düzenli olarak yürütülmesi bakımından tacirlerin kendiliklerinden gerekli ve yararlı gördükleri defterlerdir. Örneğin, veresiye defteri, taksitli satış defteri, alacak defteri, müşteri takip defteri, cari hesap defteri gibi. İsteğe bağlı defterler (ihtiyari defterler, zorunlu olmayan defterler), ticaret sicili memuruna beyanname verilmek suretiyle kullanılırsa, zorunlu defterlerle birlikte sahibi lehine delil olarak onlardan yararlanılabiliyordu (TTK⁽¹⁹⁵⁷⁾ md. 69, f. 2; 82, f. 2).

Yeni düzenlemede isteğe bağlı defterlere izin verilmemektedir. Defterlerin delil kuvvetine ilişkin HMK md. 222 hükmünde de bu konuda bir düzenleme bulunmamaktadır. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından çıkartılan tebliğlerde bir yasaklama ortaya çıkmadığı takdirde, tacirlerin isteğe bağlı defter tutmalarını engelleyen bir hüküm bulunmamaktadır.

V. Ticari Defter ve Belgelerin Saklanması

TTK'da ticari defter tutma zorunluluğu yanında tutulan bu defterleri saklama yükümlülüğü de getirilmiştir (TTK md. 64, f. 2). Kanunda, hangi ticari defter ve belgelerin saklanacağı açıkça düzenlenmiştir (TTK md. 82). Saklama süresi on yıldır¹³ ve bu süre ticari defterlere son kaydın yapıldığı veya muhasebe belgelerinin oluştuğu takvim yılının bitişiyle başlar (Tebliğ md. 12, f. 3).

Defter ve belgeleri saklamakla yükümlü olanlar, esas itibarıyla işletme sahibi gerçek kişi tacirler, tüzel kişilerde yönetim organı veya yönetim işlerinde yetkili olan kimseler; tüzel kişiliği olmayan ticari işletme ve teşekkül-lerde onları yönetmeye yetkili olan kimselerdir.

Gerçek kişi olan tacirin ölümü hâlinde mirasçıları ve ticareti terk etmesi hâlinde kendisi defter ve kâğıtları saklamakla yükümlüdür. Mirasın resmî tasfiyesi hâlinde kâğıtlar on yıl süreyle sulh mahkemesi tarafından saklanır

¹³ Buna karşın VUK md. 253'e göre bu süre 5 yıldır. Burada her iki kanun arasında uyumsuzluktan öte çatışma vardır.

(TTK md. 82, f. 8). Aynı esas tüzel kişilerin tasfiyesi hali bakımından da kabul edilmektedir (TTK md. 82, f. 8; md. 290; md. 544). Defter ve belgeleri saklama zorunluluğuna aykırı davranılmasının müeyyidesi yoktur. Tacirin defteri saklamamasının ispat hukuku bakımından aleyhinde sonuçları olacaktır.

Yangın, deprem, sel baskını gibi doğal afetler veya hırsızlık¹⁴ nedeniyle ticari defter ve belgeleri zarar gören veya zayı olan (kaybolan) tacir, bunu öğrendiği tarihten itibaren onbeş gün içinde¹⁵ ticari işletmesinin bulunduğu yerdeki ticari işlere bakan mahkemeye başvurarak “Kayıp Belgesi¹⁶” almaktadır (TTK md. 82, f. 7). Mahkeme tarafından verilen kayıp belgesinin hangi defter ve belgeleri kapsadığı kararda açıkça belirtilmelidir. Kayıp belgesi almaya ilişkin dava nizasız (çekişmesiz) yargı yolu ile incelenir ve bu davada hasım (davalı) göstermek gerekmez. Tacir mahkemeden kayıp belgesi almazsa defterini ibrazdan kaçınmış sayılır. Bu durum cezalandırılmasını gerektirmektedir (TTK md. 562, f. 1, f bendi)

VI. Ticari Defterlerin Teslim ve İbrazı

Ticari defterler bir tacirin ticari hayatı ile ilgili özel ve gizli kalması gereken bilgileri içerdiği için bunların herkes tarafından istenildiği zaman incelenmesi mümkün değildir. Ancak bu defter ve belgelerin tamamen ve hiç istisnasız gizli kalması da arzu edilebilecek bir durum değildir. Kanunda, bazı özel durumlarda defterlerin ve saklanması zorunlu olan belgelerin, ilgililer ve mahkeme tarafından kısmen veya tamamen incelenmesine imkan tanınmıştır. Bu haller defterlerin teslim ve ibrazı diye ifade edilir.

Ticari defterlerle, saklanması zorunlu olan diğer kağıtların teslimi malvarlığı hukukuna ilişkin olan, özellikle de mirasa, mal ortaklığına ve şirket tasfiyesine ilişkin uyuşmazlıklarda işlerinde istenebilir. Teslim halinde defter, hesap ve kağıtların her tarafı gerek mahkeme ve gerekse ilgililer tarafından incelenebilir (TTK md. 85).

İnceleme hakkı mahkeme ve ilgililere tanınmış olduğundan, bu yetki miras yoluyla ticari bir işletmenin intikalinde mirasçılara, kollektif, komandit,

¹⁴ Hırsızlık sebebiyle defterlerin ziyaa uğraması da Yargıtay’ın bu istikametteki kararları dikkate alınarak hükmün kapsamına alınmıştır. Bkz. **Taşdelen**, s. 279, 280.

¹⁵ Bu süre hak düşürücü niteliktedir.

¹⁶ Kayıp Belgesi alabilmenin koşulları hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Yasan, Mustafa**, Zayi Belgesinin Temini İçin Gerekli Olan Koşulların 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Hükümleri ile Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Batider 2011, C. 27, S. 2, s. 77 vd.

limited ve adi şirketlerde ortaklara, iflasta da iflas idaresine aittir. Ticari işletmede alacak ve borçları bulunan üçüncü şahıslar TTK md. 85'e dayanarak defterlerin teslimini isteyemezler; bunlar ihtilaf halinde TTK md. 83-84 uyarınca defter ve belgelerin ibrazını isteyebilirler.

TTK md. 85'a göre mirasçıların, ortak ve iflas idaresinin defter ve belgelerin teslimini isteyebilmeleri bir ihtilafın (çekişmenin) ortaya çıkması koşuluna bağlı değildir. Herhangi bir ihtilaf çıkmamış olsa dahi bu şahıslar defter ve belgelerin teslimini isteyebilirler. Teslim zorunluluğu defter ve belgelerin tamamını kapsar. İlgililer ve mahkeme defter ve kağıtların her yerini inceleyebilirler.

Yukarıda belirtildiği gibi defter ve belgeleri saklamakla yükümlü olanların defter ve belgeleri teslim yükümlülüğü bunları saklama süresi olan on yıl (TTK md. 68, f. 1) ile sınırlıdır. Bu süre, genel zamanaşımı süresi ile uyumludur (TBK md. 146).

Defterlerin ibrazı bir tacir ile bir şahıs arasında ortaya çıkan ihtilafın mahkemeye taşınması sadece ihtilafı ilgili kısımların delil kabul edilmesi amacıyla defterlerin mahkeme emrine verilmesidir¹⁷. Ticari uyuşmazlıklarda mahkeme, yabancı gerçek veya tüzel kişi bile olsalar, tarafların ticari defterlerinin ibrazına, resen veya taraflardan birinin istemi üzerine karar verebilir (TTK md. 83, f. 1).

İbrazda defter ve belgelerin ilgili kısımlarının suretleri üzerinde ya doğrudan doğruya mahkeme ya da mahkeme tarafından atanan bilirkişiler inceleme yapabilir. Defter ve belgelerin ibrazı, tarafların isteği üzerine mahkemenin karar vermesiyle olabileceği gibi, bu olmadan da mahkeme kendiliğinden defterlerin ibrazını emredebilir. İbraz yükümlülüğü taraflara ait defter ve belgeleri kapsar, kural olarak üçüncü şahıslara ait defter ve belgeler söz konusu ibraz yükümlülüğü kapsamına girmez. Defter ve belgelerin ibrazı, defter ve belgelerin saklanma süresi yani on yıl içinde istenebilir.

Bir hukuki uyuşmazlıkta ticari defterler ibraz edilmişse, defterlerin uyuşmazlıkla ilgili kısımları tarafların katılımı ile incelenir. Gerekli görülürse, defterlerin ilgili yapraklarından suret alınır. Defterlerin geri kalan içerikleri, onların Türkiye Muhasebe Standartlarına uygunluklarının denetimi için gerekliyse mahkemeye açıklanır (TTK md. 84).

---

¹⁷ Bozer/Göle, s. 201.

VII. Ticari Defterlerin İspat Gücü

A. Genel Olarak

Ticari defterlerin ispat gücü, tacirler arasında çıkan uyuşmazlıklarda bu defterlerin sahibi lehine veya aleyhine delil olarak hükme temel alınmasıdır. Yeni kanun eskisinden farkı olarak defterlerin ispat kuvvetine ilişkin düzenleme içermemektedir. Ancak 6100 sayılı HMK'nın 222. maddesi, eski düzenlemeye paralel bir biçimde ticari defterlerin ispat kuvvetini düzenleme altına almış bulunmaktadır.

HMK md. 222, f. 1 uyarınca tacirler arasında çıkan ticari uyuşmazlıklarda bir işlemin ispatı için ticari defterlere dayanılmışsa mahkeme defteri delil olarak kabul ederek karar vermek zorundadır. Bu şekilde olan ticari defterler sahibinin lehine veya aleyhine delil olabilir (HMK md. 222, f. 2 ve 5).

Defterlerin delil olması özellikle senetle ispat zorunluluğu karşısında, tacire tanınan bir olanaktır. Eski kanunda yer alan ve yeni düzenlemede de HMK md. 200'de korunan senetle ispat zorunluluğu, bir hakkın doğumu, düşürülmesi, devri, değiştirilmesi, yenilenmesi, ertelenmesi, ikrarı ve itfası amacıyla yapılan hukuki işlemlerin, yapıldıkları zamanki miktar veya değerleri iki bin beş yüz Türk Lirasını (2.500 TL) geçtiği takdirde senetle ispat olunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu hükümle konulan miktar kanunun yürürlüğe girdiği 01.10.2011 tarihinden itibaren geçerlidir (Ocak 2013 itibariyle geçerli) . Bundan önce eski kanun HUMK md. 288 gereği 590 TL miktarında bir sınır bulunmaktaydı.

Tacir kendi defterlerine dayanarak ispat faaliyetini gerçekleştirdiğinde, belirtilen zorunluluktan kurtulmuş olmaktadır

B. Ticari Defterlerin Sahibi Lehine Delil Olması

Bir kimsenin, iddiasını yine kendisi tarafından düzenlenen bir belge veya tutulan bir defter ile kanıtlaması, ispat hukukunda muteber bir durum değildir. Ancak, ticari defterlerin tabi olduğu onay ve beyan esası ve muhasebe düzeni göz önüne alınmak suretiyle bunların belirli koşullar altında sahibi lehine delil olabileceği kanunda öngörülmüştür. Eski düzenleme ile farklı olarak tamamlayıcı yemine yer verilmemiştir¹⁸.

HMK md 222, f. 2 ve 3 gereğince defterlerin sahibi lehine delil olarak kullanılabilmesi için;

---

¹⁸ Kendigelen, s. 100.

- a. Defterlerin delil olarak kullanılacağı uyuşmazlık ticari işletmeyle ilgili işlerden çıkmış olmalıdır
- b. Uyuşmazlık tacirler arasında çıkmış olmalıdır
- c. Ticari defterlerin usulüne uygun şekilde tutulmuş olması gerekir. Bu kapsamda,
  1. Ticari defterlerin sahibi lehine delil olarak kullanılabilmesi için tacirin belirli zorunlu ve belirsiz zorunlu defterlerin hepsini tutmuş olması icap eder
  2. Onaya tabi defterlerin açılış ve kapanış onayları hiç yapılmamış veya zamanında yapılmamışsa bunlar sahibi lehine delil olarak kullanılamazlar
  3. Defterlerin kayıt ve muhasebe düzeni bakımından usulüne uygun şekilde tutulması gerekir. Karışık ve anlaşılmaz kayıtlar içeren, usulsüz silinti, kazıntı, düzeltmeler ihtiva eden defterler sahibi lehine delil olarak kullanılamazlar.
  - d. Defterlerdeki kayıtlar birbirini doğrulamalıdır. Bir tacirin tuttuğu bütün defterlerin birbirini doğrulaması şarttır, aksi halde defterler sahibi lehine delil olmaktan çıkar. Defterlerdeki kayıtların birbirini doğrulaması, sadece defterlerini ibraz eden taraf (davacı) bakımından değil, eğer ibraz etmişse karşı tarafın (davalı) defterlerindeki kayıtlar bakımından da gereklidir.
  - e. Defterlerle kanıtlanmak istenen iddia karşı tarafça (davalı tarafından) aksi ispatlanmamış olmalıdır:
    1. Karşı tarafça (davalı) ibraz edilen defter kayıtları, davacı tacirin iddiasını destekler nitelikte ise, davacı taraf iddiasını ispatlamış sayılır. Karşı tarafça (davalı tarafından) ibraz edilen defter kayıtları bu konuda hiçbir kayıt taşımıyor ya da var olan kayıtlar davacı tacirin iddiasını destekler nitelikte değilse, iddia defterlerle ispat olunamamış demektir.
    2. Karşı taraf (davalı) defterlerini ibraz etmez veya hiç ya da usulünce defter tutmamış olursa, kanuna uygun tutulmuş ve birbirini destekler nitelikte kayda sahip defterleri ile iddiasını ispat etmek isteyen davacı tacirin defterleri kendi lehine delil sayılır. Bu durumda dahi, defterlerini ibraz edemeyen karşı taraf (davalı), davacının defterlerinde yer alan kayıtları senet, yemin, ikrar gibi başkaca kesin delille ispat edebilir.

C. Ticari Defterlerin Sahibi Aleyhine Delil Olması

Bir uyuşmazlıkta ispat yükü kendisine düşen taraf, iddiasını ispatlamak için kendi defterleri gibi karşı tarafın defterlerine dayanması da mümkündür (HMK md. 222, f. 5).

Uyuşmazlıkta taraflardan birisi karşı tarafın ticari defterlerinin içeriğini kabul edeceğini yani davadaki iddiasını onlarla ispat etmek istediğini beyan ederse, mahkeme karşı tarafa defterlerini ibraz etmesi için bir süre verir. Burada kendisine süre verilen karşı taraf (tacir) iki şekilde davranacaktır. Ya defterlerini ibraz edecek ya da etmeyecektir.

Karşı taraf (tacir) defterlerini ibrazdan kaçınırsa, mahkeme defterlerin ibrazını istemiş olan taraf lehine karara verir (HMK md. 222, f. 5).

Karşı taraf (tacir) defterlerini ibraz ederse değişik olasılıklar çıkabilecektir.

Ya, ibraz edilen defterlerde ileri sürülen iddia hakkında hiçbir kayıt yoktur. Bu durumda iddiacı iddiasını kanıtlayamamış sayılır.

Ya da, karşı taraf (tacir) tarafından ibraz edilen defterlerde kendisi aleyhine kayıtlar varsa (örneğin iddiacı tarafa borçlu olduğu yazılıysa) bu bilgi ve kayıtlar karşı taraf (tacir) aleyhine delil sayılır. Bununla birlikte, karşı taraf (tacir) defterlerdeki aleyhe kayıtların aksini senet, yemin, ikrar gibi başkaca kesin delille ispat etme hakkına sahiptir.

Defterlerdeki kayıtların sahibi aleyhine delil olması için ticari nitelik taşınması zorunlu olmadığı gibi, uyuşmazlığın her iki tarafının mutlaka tacir olması şart değildir¹⁹. Birisinin (davalının) tacir olması yeterlidir.

§ 2 CARI HESAP

I. Genel Esaslar

Hukuki işlemlerde, yapılan işlemde doğan alacaklar kural olarak derhal ödenmelidir. Ancak bu durum ilke olarak her defasında ayrı ayrı kişiler arasında geçen hukuki işlemlerde geçerli olur. Buna karşın, bazen ticari hayatta kişiler birbirleriyle belirli veya belirsiz sürelerde devamlı surette karşılıklı olarak mal veya hizmet alımı yapmakta, birbirleriyle karşılıklı olarak para alacaklısı olabilmektedirler.

Bu işlemlerde her defasında ayrı ayrı ödeme ve tahsilat yapılması mümkündür. Ancak bu, zaman ve emek israfına yol açar ve hatta risk de yaratabilir. Zira sürekli tekrarlanan mal veya hizmet alımlarından dolayı her defasında ödeme yapılması, bu ödeme ister bankalar aracılığıyla hesaplar arasında, ister elden nakitle gerçekleşsin, belli bir riski yani zamanında hesaba geçiremememe, yanlış hesaba ödeme gibi sorunlar doğurabilir.

---

¹⁹ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s. 314; Bozer/Göle, s. 201.

Bu veya benzer nedenlerle, birbirleriyle sürekli bir şekilde mal, hizmet veya para ilişkisi içinde bulunan kişiler arasında her defasında ayrı ayrı ödeme yapma yerine alacakların belli bir hesaba kaydedilerek belli dönemler sonunda bir mahsup yaparak iki taraf açısından tek bir kalem borç çıkarılması suretiyle hesap ortaya çıkarma imkanı kanunlarda düzenlenmiştir²⁰. Cari hesap ilişkisi adı verilen bu sözleşmeye TTK'da da yer verilmiş ve md. 89-101'da düzenlenmiştir.

Cari hesap ilişkisinin tesis edilmesi ve yürütülebilmesi için tarafların tacir olmasına ihtiyaç yoktur. Taraflar tacir olabilir ya da olmayabilir yahut birisi tacir diğeri tacir olmayabilir²¹. Bu, cari hesap ilişkisi için önem arz etmez.

Yeni TTK'da cari hesapla ilgili hükümler 6762 sayılı eski TTK'nın hükümlerinin ilke olarak hemen hemen aynıdır. Bazı küçük değişiklikler mevcuttur²².

II. Cari Hesabın Tanımı

Cari hesap TTK md. 89, f. 1'de şu şekilde tarif edilmektedir: İki kişinin herhangi bir hukuki sebep veya ilişkiden doğan alacaklarını teker teker ve ayrı ayrı istemekten karşılıklı olarak vazgeçip bunları kalem kalem alacak ve borç şekline çevirerek hesabın kesilmesinden sonra çıkacak artan tutarı isteyebileceklerine ilişkin sözleşme cari hesap sözleşmesidir.

Cari hesapta taraflar, alacaklarını ayrı ayrı istemekten karşılıklı olarak vazgeçerek, alacak ve borçlarının ortak bir hesapta toplanmasını kabul ederler ve kararlaştırılmış olan devreler sonunda borç veya alacaklarını tespit ederler. Tespit edilen bu bakiye, alacaklı olarak görünen kimseye ödenmez. Yeni hesap devresine alacaklı hesabına "matlup=alacak" olarak kaydedilir. Bu şekilde her hesap devresi için tespit edilen bakiyenin, yeni hesap devresine alacak kaydedilmesi cari hesap ilişkisi boyunca devam eder. Cari hesap

²⁰ Cari hesap ilişkisinin tarihsel gelişimi, karşıladığı gereksinimler, türleri ve hukuki niteliği konusunda geniş bilgi için bkz. **Durgut, Ramazan**, Cari Hesap Sözleşmesi, İstanbul 2012, s. 3 vd.

²¹ **Bozer/Göle**, s. 259; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, s. 316; **Çeker**, s. 180.

²² Örneğin, ölüm ve kısıtlılık halinin sözleşmeye etkisini düzenleyen TTK md. 99 hükmünde "halef" yanında "kanuni temsilciler" ibaresinin eklenmesi (eski hüküm: md. 97); zamanlaşımının düzenlendiği md. 101'deki eklemeye (eski hüküm: md. 99) cari hesaptan kaynaklanan davalara ilişkin beş yıllık zamanlaşım süresinin cari hesap sözleşmesinin sona ermesinden itibaren işleyeceğinin belirtilmesi; "bakiye" terimi için aynı zamanda "artan tutar" (md. 94, f. 2; md. 100) deyiminin kullanılması gibi. Bkz. **Kendigelen**, s. 102, 103.

ilişkisi sona erip hesap kesildikten sonra bakiye hangi taraf için alacak göstermekte ise ona ödemedede bulunulur.

III. Cari Hesap Sözleşmesi

Cari hesap ilişkisi bir sözleşmeyle kurulur (TTK md. 89, f. 1). Cari hesap sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması gerekir (TTK md. 89, f. 2). Bu sözleşmenin konusunu takası mümkün olan karşılıklı alacak ve borçlar oluşturur (TTK md. 93; TBK md. 144). Cari hesap sözleşmesinde alacak ve borçların istenmesinden karşılıklı olarak belirli bir süre vazgeçilmektedir.

A. Sözleşmenin Niteliği, Şekli ve Tarafları

Cari hesap ilişkisi, nitelik itibarıyla borçlar hukuku anlamında bir sözleşmeye dayanır. Cari hesap sözleşmesine, cari hesaba girecek veya bunun dışında kalacak alacakların neler olduğu, faiz oranı, sözleşmenin başlangıcı ve ne kadar süreyle devam edeceği hakkında hükümler konulur. Sözleşmede hangi devrelerde hesabın görüleceğinin de belirtilmesi icap eder. Şayet böyle bir devre belirlenmemişse, ticari teamüle göre hareket edilir. Bu hususta geçerli teamül de yoksa her takvim yılının en son günü hesabın kapatılma günü olarak kabul edilmiş sayılır (TTK md. 94, f. 1).

Cari hesap sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması gerekir (TTK md. 89, f. 2). Yazılılık geçerlilik şartıdır. Aksi halde cari hesap sözleşmesi geçersizdir. Yazılılık için adi yazılı şekil yeterlidir.

Cari hesap sözleşmesinde tarafların her ikisinin veya en az birisinin tacir olması şartı aranmamıştır (TTK md. 89-101). Bundan dolayı her iki tarafın tacir olmadığı bir cari hesap sözleşmesi veya en az birisi veya her ikisi de tacir olan bir cari hesap ilişkisi de TTK'nın cari hesap hükümlerine tabi olacaktır. Ancak özellikle bileşik faiz uygulaması bakımından her iki tarafın tacir olması gerekmektedir (TTK md. 8, f. 2).

B. Cari Hesaba Geçirilebilen Alacaklar

TTK md. 89, f. 1'e göre, herhangi bir hukuki sebep veya ilişkiden doğan alacakları cari hesaba kaydedilebilir. Şu halde cari hesaba ancak karşılıklı alacaklar geçirilebilir. Sadece alacağın karşılıklı olması yeterli değildir. Bu alacak ve borçların karşılıklı olmasından başka takasının da mümkün olması gerekir (TTK md. 93; TBK md. 144).

TTK'da cari hesaba geçirilebilecek herhangi bir hukuki sebep veya ilişkiden doğmuş olabilir. Eski düzenlemede bazı alacakların sayıldığı ancak bunların sınırlı olmadığını da belirtildiği görülmektedir (TTK⁽¹⁹⁵⁷⁾ md. 87, f.

1). Sözleşmenin tarafları hangi alacakların cari hesaba geçirilebileceğini serbestçe belirleyebilirler. Burada önemli olan karşılıklı doğan alacak veya borçların takasının mümkün olmasıdır. Cari hesaba geçirilecek alacaklar kural olarak parayla ifade edilir. Ancak paradan başka alacakların da cari hesaba kaydı mümkündür. Aranılan koşul ise ilkin, takasının mümkün olması, ikincisi aynı vasıfta eşyaya taalluk etmesidir. Ticari senetler bedelinin tahsil edilebilmesi koşuluna bağlı olarak cari hesaba geçirilebilirler (TTK md. 90, f. 1, c bendi).

Cari hesaba kaydedilebilecek takası mümkün karşılıklı alacak ve borçların sözleşmeden doğması gerekir. Sebepsiz zenginleşme veya haksız fiilden doğan alacak ve borçlar cari hesaba geçirilmez.

C. Cari Hesaba Geçirilemeyen Alacaklar

Cari hesaba geçirilemeyecek alacaklar TTK md. 93'de belirtilmiştir. Bunlar:

- a. Takası mümkün olmayan alacaklar (TTK md. 93; TBK md. 144)
- b. Belli bir konuya sarf edilecek veya ayrıca kullanıma hazır tutulmak üzere teslim olunan para veya mallardan doğan alacaklar (TTK md. 93)
- c. Cari hesap sözleşmesinin kurulmasından önce var olan alacaklar (TTK md. 90, f. 1, b bendi).
- d. Tarafların cari hesaba geçirilmesini istemedikleri alacaklar

IV. Cari Hesapta Hesap Devresi ve Sözleşme Süresi

Cari hesap ilişkisinde iki tür süre vardır. Bunlardan birisi cari hesap sözleşmesinin süresi, diğeri ise bu sözleşmeye ait hesap devrelerine ilişkin süredir.

A. Sözleşme Süresi

Cari hesap ilişkisinin veya cari hesap usulünün geçerli olacağı süreyi cari hesap sözleşmesinin süresi belirler. Sözleşme süresi içinde tarafların alacaklılık ve borçluluk sıfatı hukuken henüz belli değildir. Bu süre içinde cari hesaba kaydedilen alacaklarını taraflar isteyemezler. Alacaklılık ve borçluluk, sürenin sona ermesi ve hesabın kesilmesiyle belli olur ve tespit olunan bakiye talep olunabilir (TTK md. 97).

Cari hesap sözleşmesi belirli veya belirsiz süreli yapılabilir. Sözleşme belirli süreli ise, sürenin sona ermesiyle hesap kesilir ve bakiye ödenir. Belirsiz süreli ise, sözleşmenin sona ermesi taraflardan birisinin feshi ihbarıyla

gerçekleşir. Böylece hesap kesilir, bakiye tespit edilip alacaklı kim çıkıyorsa ona diğer taraf ödeme yapar.

B. Hesap Devresi

Hesap devresi, sözleşme veya ticari teamülle tespit edilen hesabın incelendiği, borç ve alacak kalemleri arasındaki farkın tespit edildiği devredir (TTK md. 94). Sözleşme süresi içinde birkaç hesap devresi bulunabilir. Her hesap devresi sonunda hesap kapatılarak bakiye ortaya çıkarılır ve bakiyenin kabul edilmesiyle de tecdit gerçekleşmiş olur. Ancak bu bakiye hemen ödenmez, yeni hesap devresinin ilk kalemine alacaklı adına alacak olarak geçirilir (TTK md. 90, f. 1, d bendi).

Hesap devresi içinde tarafların alacaklılık ve borçluluk sıfatları belli değildir. Her hesap devresi sonunda yapılan takas neticesinde ortaya çıkan alacaklılık veya borçluluk durumunu gösteren hesap cetveli diğer tarafa bildirilir. Ortaya çıkarılan bakiyeyi gösteren cetveli alan taraf bir ay içinde noter aracılığıyla, taahhütlü mektupla, telgrafla veya güvenli elektronik imzalı belge ile itiraz edebilir, aksi halde kendisine tebliğ edilen bakiyeyi kabul etmiş sayılır (TTK md. 94, f. 2). Bakiyenin bulunması bir tespit işlemidir. Alacaklılık veya borçluluğu nihai olarak belirlemez. Çünkü cari hesap ilişkisi henüz devam etmektedir. Sadece devrenin birisi bitmiştir ve hesaplama bu duruma ilişkindir.

V. Cari Hesap Sözleşmesinin Hükümleri

Cari hesap sözleşmesinin hükümleri TTK md. 90 vd. hükümlerinde belirtilmiştir.

A. Tecdit (Alacağın Yenilenmesi)

Borçlar hukukunda tecdit, yeni bir borcun kurulması suretiyle eski borcun ortadan kalkmasıdır (TBK md. 144, md. 145). Aksi kararlaştırılmamışsa tecdit, alacağın çekişmesizce tanınması sonucunu doğurur ve alacaklı alacağını eski borca tabi olmaksızın isteyebilir.

Cari hesap işlediği müddetçe, sırf bir alacak veya borcun hesaba geçirilmesi tecdit sayılmaz (TBK md. 134; TTK md. 90, f. 1, b bendi). Hatta cari hesap sözleşmesinden önce mevcut olan bir alacak tarafların rızasıyla cari hesaba geçirilirse, aksi kararlaştırılmadığı müddetçe bu alacak da tecdit edilmiş sayılmaz (TTK md. 90, f. 1, b bendi). Bunlardan dolayı da, aksi kararlaştırılmamış olmadıkça cari hesaba borç veya alacak kaydı, tarafların borç veya alacaklarını doğuran işlemlerden kaynaklanan dava ve itiraz haklarını

düşürmez (TTK md. 90, f. 1, a bendi). Çekişmeli kalemlerin dayandığı sözleşme veya işlem iptal edilirse bu kalemler cari hesaptan düşürülürler.

Cari hesapta teknik ve gerçek anlamda tecdit, hesap devreleri sonunda çıkarılan bakiyenin kabulü ile gerçekleşir (TBK md. 134, f. 2). Tecditte birlikte borçlu ayrı bir borcu ikrar etmiş olacağından, alacaklı, bakiyeyi onu meydana getiren alacaklar dikkate alınmaksızın isteyebilir. Bakiyeyi doğuran kalemlerin bir teminatı varsa, aksi kararlaştırılmamışsa, bu teminat bakiye için devam eder (TBK md. 134, f. 3).

B. Sözleşme Süresi İçinde Tarafların Alacaklı ve Borçlu Sıfatı

Cari hesap ilişkisinde taraflar sözleşme müddeti boyunca birbirlerine olan borç veya alacaklarını istemekten vazgeçtikleri için taraflar birbirinden ifa veya ödeme isteyemezler (TTK md. 97). Çünkü kimin alacaklı olduğu sözleşme süresi içinde belli değildir. Alacaklı sıfatı belli olmadığı için de, taraflar alacaklarını bakiyenin ortaya çıkarılmasına kadar devredemezler ve haczedemezler²³. Borçlunun temerrüdü de gerçekleşmez ve cari hesap kalemlerine zamanaşımı da işlemez. Bakiyenin tespitinden sonra ise alacaklı borçlu taraftan alacağını talep edebilir.

C. Cari Hesap Sözleşmesi Süresinde Faiz

TTK md. 90, f. 1, e bendine göre, cari hesaba kaydedilen alacaklar için sözleşme veya ticari teamüller gereğince alındıkları günden itibaren faiz işler. Bu hüküm gereğince, taraflar faizin işlemeye başlayacağı tarihi kendileri de belirleyebilirler. Yani taraflar faizin işlemeye başlayacağı tarih bakımından hesaba kaydedilme tarihiyle bağlı değildirler. Öncesi veya daha sonrasını da kararlaştırabilirler. Faizin sınırı ve oranı sözleşme veya ticari teamüllerle belirlenmişse, bakiye tespit edilir ve bakiye üzerinden faiz yürür.

D. Ticari Senetlerin Cari Hesaba Kaydedilmesi

Ticari senetler bedelinin tahsil edilebilmesi şartıyla cari hesaba kaydedilebilirler (TTK md. 90, f. 1, c bendi).

VI. Bakiyenin Kabulü

Cari hesap sözleşmesinde taraflardan birisi hesabı tutar. Hesabı tutan taraf diğer tarafa bir hesap cetveli gönderir. Hesap cetveli göndermek hesabı tutan taraf için bakiyeyi kabul etmek anlamına geldiği gibi, diğer taraf da

---

²³ Durgut, s. 107-127.

eğer itiraz etmezse hesap devresi sonundaki bakiyeyi kabul etmiş olmaktadır. Bakiyenin kabulü açıkça veya zımnen (iradeyi gösteren davranışlarla) olabilir. Ancak hesap özetini alan en geç bir ay içinde noter aracılığıyla, taahhütlü mektupla, telgrafla veya güvenli elektronik imza içeren bir yazıyla itirazda bulunmamışsa, bakiyeyi kabul etmiş sayılır. Bakiyenin kabulü cari hesap ilişkisinde bazı sonuçlar doğurur.

A. Kabulün Sonuçları

1. Alacağın Yenilenmesi (Tecdit)

Yukarıda belirtildiği üzere, bir alacak veya borcun cari hesaba geçirilmesi tecdit oluşturmaz. Hesap devresi sonunda bulunan bakiyenin kabulü tecdit sonucunu doğurur. Yani hesaba geçirilen karşılıklı alacak veya borçlar tek kaleme indirgenmiş ve ortadan kalkmış olurlar. Artık ortada tek bir borç veya alacak vardır. Bunu doğuran karşılıklı alacak ve borçlar haliyle sona ermiştir. Yenilenen borç veya alacak eğer sözleşme devam ediyorsa yeni hesap devresinin alacağı olarak kaydedilir.

2. Faiz

Bakiyenin tespitinden itibaren faiz işlemeye başlar (TTK md. 95). Faiz işlemesi bakiyenin kabulüne bağlı değildir. Bu kural hesap kalemleri arasında faize tabi olmayan alacaklar bulunsada dahi geçerlidir. Kanuna göre bileşik faize yol açacak uygulama yapılamaz (TTK md. 95). Taraflar, üç aydan aşacağı olmamak şartıyla, diledikleri andan başlamak üzere faizlerin ana paraya eklenmesini kararlaştırabilecekleri gibi hesap devreleri ile faiz ve komisyon miktarlarını da sözleşme ile belirleyebilirler (TTK md. 96, f. 1). Ancak bu yönde bir sözleşme ancak sözleşmenin iki tarafı da tacirse hüküm ifade eder (TTK md. 96, f. 2 ve md. 8, f. 2).

3. Teminatlar

Cari hesap ilişkisinde bakiyenin kabulüyle tecdit gerçekleşmiş olur, buna ilişkin borç ve alacak kalemleri düşer. Bu arada aslında bu kalemlere ait teminatların da (rehin, kefalet gibi) düşmesi gerekir (TBK md. 131). Ancak cari hesapta tecditte farklı bir çözüm benimsenmiştir. TBK md. 134, f. 3'e göre, bakiye kabul edilse dahi, aksi kararlaştırılmadıkça, hesap kalemlerine ilişkin teminatlar bakiye için devam ederler. Teminatlar gelecek hesap devresinin sonuna kadar değil, cari hesap sözleşmesinin sonuna kadar devam eder.

B. Bakiyenin Haczi

Hesap kesilip bakiye tespit edilmeden önce taraflardan hiçbirisi alacaklı ve borçlu olmadığından, cari hesap sözleşmesi müddetince alacaklılar alacak kalemlerine haciz koyduramazlar. Alacaklıların bakiyenin çıkarılmasını beklemeleri gerekir.

Bakiyenin haczini talep eden alacaklı bakiye üzerindeki haciz kararını icra dairesi yolu ile cari hesabı tutan tarafa tebliğ ettirdiği gün hesap kapatılır ve bakiye tespit edilir (TTK md. 100, f. 1). Bu andan itibaren haczettirenin durumu cari hesaba yeni kalemler kaydedilmek suretiyle ağırlaştırılmaz. Ancak hacizden önce doğmuş olan kalemler varsa haczettirenin durumunu ağırlaştırdığına bakılmaksızın cari hesaba geçirilebilir (TTK md. 100, f. 2).

Haciz halinde bakiye hemen istenemez. Haczettiren alacaklı bakiyeden kendi alacağını ilgilendiren kısmın ödenmesini ancak hesap devresinin sona ermesinden sonra isteyebilir (TTK md. 100, f. 3).

VII. Cari Hesap Sözleşmesinin Sona Ermesi

Cari hesap sözleşmesi belirli ya da belirsiz süreli yapılmış olabilir. Bundan dolayı da bu ilişkinin sona erme nedenleri farklılık gösterecektir.

A. Belirli Süreli Cari Hesaplarda

- a. Sözleşmede gösterilen sürenin dolması ile cari hesap sona erer (TTK md. 98, f. 1, a bendi)
- b. Taraflardan birinin iflası ile cari hesap sözleşmesi sona erer (TTK md. 98, f. 1, c bendi)
- c. Taraflardan birisinin ölümü ya da kısıtlanması halinde, diğer taraf veya kısıtlananın kanuni temsilcisi ya da mirasçıları on gün önceden haber vermek kaydıyla cari hesap sözleşmesini feshedebilir. Bakiyenin ödenmesi hesap devresinin sonuna kalır (TTK md. 99).
- d. Taraflardan birisinin alacaklısının hesap bakiyesini haczettirmesi halinde borcundan dolayı haciz tebliğ edilen taraf onbeş gün içinde haczi kaldırılmazsa diğer taraf sözleşmeyi feshedebilir (TTK md. 100, f. 2).

B. Belirsiz Süreli Cari Hesaplarda

Taraflardan birisinin feshi ihbar etmesi ile sona erer (TTK md. 98, f. 1, b bendi). Feshi ihbar hakkının iyiniyet kuralları çerçevesinde kullanılması gerekir. Fesih hakkı uygun olmayan bir zamanda sırf karşı tarafı zarara sokmak amacıyla kullanılamaz.

C. Nihai Bakiyeyi Talep Hakkı

Cari hesap sözleşmesinin sona ermesi üzerine hesap kesilir ve nihai bakiye tespit olunur. Tespit edilen nihai bakiyeyi gösteren cetvel diğer tarafa gönderilir. Nihai bakiyenin kabulü ya da kabul edilmiş sayılması üzerine (TTK md. 94, f. 2) alacaklı taraf bakiyenin ödenmesini talep edebilir.

VIII. Cari Hesapta Zamanaşımı

Cari hesabın tasfiyesine, kabul edilen veya mahkeme kararıyla saptanan artan tutara ya da faiz alacaklarına, hesap hata ve yanlışlarına, cari hesabın dışında tutulması gereken veya haksız olarak cari hesaba geçirilmiş olan kalemlere veya tekrarlanan kayıtlara ilişkin bulunan davalar, cari hesap sözleşmesinin sona ermesinden itibaren beş yıl geçmekle zamanaşımına uğrarlar. (TTK md. 101).

Zamanaşımı cari hesap sözleşmesinin sona erdiği tarihte işlemeye başlar.

§ 3 ACENTE**I. Genel Esaslar**

Ticari işletmeler ürettikleri mal veya hizmetlerin geniş coğrafyalara yayılmasını ve oralarda satılmasını ister. Bundan amaç ise daha yüksek kazanç sağlamaktır. İşletmeler bunun için seyyar tüccar memuru istihdam etmekte veya şube açmaktadır. Ancak bu yollar işletmeye mali açıdan fazla külfet getirebilir. Zira seyyar tüccar memuruna belli bir ücretin (maaşın) ödenmesi gerekir. Şubeye ise belli bir sermaye tahsisi icap etmektedir. Bu nedenle işletme için masraflı olabilir. İşletmeler onun için bir başka yol olan acenteden veya acentelik müessesesinden yararlanmaktadır. Acentenin avantajı belli bir maaş veya sermaye tahsisine gerek kalmadan kendisine verilen yer veya bölgede müvekkili olan işletmenin işlemlerine bizzat onun adına sözleşme yapmak veya sözleşme yapılması için buluşturmak suretiyle aracılık etmektedir. Karşılığında ise yaptığı her aracılık işlemi için belli bir ücret almakta, eğer aracılık sonunda sözleşme yapılamamışsa ücrete hak kazanmamaktadır. Bundan dolayı da müvekkil ticari işletmenin her zaman belli bir sabit ücret yükümlülüğü ortaya çıkmamaktadır. Bundan başka, acente tacir olduğu için temsil yetkisi veren ticari işletmenin onun kurulması için ayrı bir masraf yapmasına da gerek yoktur. Çünkü ticari işletme örneğin acente yerine şube açacak olsaydı bir de onun kurulması ve donanımı ile ilgili sorunlar-

la uğraşması gerekecekti. Dolayısıyla bu ve benzer nedenler acentenin tercih edilmesine etken olabilmektedir²⁴.

1926 tarihli ETK'da acente düzenlenmemiştir. 1957 tarihli TTK'da ise acentelik müessesesine yer verilmiştir (md. 116-134). Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda da acente düzenleme altına alınmıştır (md. 102-123). TTK'da yer alan bu hükümlerin kaynağını İtalyan, İsviçre ve Alman düzenlemeleri teşkil etmektedir.

TTK md. 102-123 hükümleri acenteliği genel olarak düzenlemektedir. Özel kanunlarda belli iş veya faaliyet türlerine ilişkin olarak özel acentelik türlerine yer verilmektedir. Bunlar sigorta acenteleri için 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu (md. 2); seyahat acenteleri için 1618 sayılı Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu; sermaye piyasasında faaliyet gösteren aracı kurum acenteleri için Sermaye Piyasası Kurulunun Seri V 46 No'lu Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kurumlara İlişkin Esaslar Tebliği'dir (md. 20). Özel tür acenteler hakkında TTK'nın acenteliğe ilişkin hükümleri de geçerlidir.

II. Tanımı ve Özellikleri

TTK md.102, f. 1'de acente şöyle tanımlanmaktadır: Ticari temsilci²⁵, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimseye acente denir.

TTK md. 102'de verilen bu tanım ve acenteliğe ilişkin diğer hükümlerden yararlanarak acenteliğin belli başlı özellikleri şu şekilde belirtilebilir:

a. Acenteler bağımsız tacir yardımcılarıdır. Zira tanımda ticari temsilci, ticari vekil, satış memuru veya işletme çalışanı gibi bağlı sıfatı olmaksızın ifadesi geçmektedir. O halde acente bu gibi kimselerden farklı ve bağımsız bir tacir yardımcısıdır. Bağımsızlıktan anlaşılan ise acentenin çalışma usul

²⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. **Kayhan**, Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 4. Baskı, Ankara 2011, s. 27, 28; **Arkan**, s. 195, 196.

²⁵ TTK md. 102 f. 1'de "ticari mümessil" olarak ifade edilmiştir. Oysaki TBK md. 547'de artık "ticari mümessil" değil "ticari temsilci" terimi kullanılmaktadır. Ticari temsilciyi düzenleyen TBK ile kavram birlikteliği sağlanamamıştır. Bkz. **Kendigelen**, s. 104, 105; **Kaya, Arslan**, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Kitap Ticari İşletme Yedinci Kısım Acentelik (TTK m. 102-123, İstanbul 2013, s. 3, kn. 02a.

ve süresini kendi belirlemesidir, emir ve talimat almamasıdır²⁶. Zira acenteler de ticari işletme sahibidir ve tacirdir. Bu nedenle acenteler bağımsızdır. Ancak acente yaptığı aracılık ve temsil faaliyeti için müvekkil tacirden (ticari işletmeden) işin görülmesi ile ilgili talimat alır. Bu onun bağımsızlık vasfına halel getirmez. Çünkü acente bu faaliyetini müvekkil tacirin iş yerinde onun emir ve talimatı altında değil, onunla yaptığı acentelik sözleşmesinden aldığı aracılık ve temsil yetkisi çerçevesinde ve bu arada onun ticari talimatları doğrultusunda gerçekleştirmektedir²⁷. Nitekim müvekkil tacir iş sahibidir.

b. Acentelik ilişkisi bir sözleşmeye dayanmaktadır. Bu sözleşme herhangi bir şekle tabi değildir²⁸. Acentelik ilişkisi açık bir sözleşmeye dayanarak kurulabileceği gibi kapalı yoldan (zımnen) tesisi de mümkündür. Ancak sözleşme yapan acenteye bu yetkinin yazılı olarak verilmesi ve acente tarafından tescil ve ilan edilmesi gerekir (TTK md. 107).

c. Acente belli bir yer veya bölge içinde faaliyetini yapar. Acente, sınırları ve kapsamını müvekkili tacir ile önceden belirledikleri bir coğrafi alan içinde iş görür. Belirli bir yer veya bölge deyimini mülki idare esasına göre belirlenmiş yer olarak görmemeli, tarafların iradelerine göre belirlemelidir²⁹. Acentenin kural olarak faaliyet gösterdiği yer veya bölgede tekel hakkı³⁰ vardır.

d. Acentelik ilişkisi süreklidir³¹. Süreklilikten anlaşılması gereken sözleşmede öngörülen müddet için veya belirlenen zaman dilimi için acenteliğin devamlı yapılmasıdır. Kanunda süre konusunda bir sınır konulmamıştır. Acentenin süreklilik özelliği onu simsardan ayırmaktadır. Çünkü simsar, taraflardan hiç birine sürekli olarak bağlı değilken, acente müvekkiline ait işleri sürekli (daimi surette) yapmaktadır.

---

26 **Kayıhan**, s. 37, dn. 43-45.

27 **Kayıhan**, s. 38; **Arkan**, s. 198.

28 **Kaya**, s. 6, 7, kn. 04b (ii).

29 **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, s. 373.

30 Doktrinde *Arkan* acentenin tekel hakkını acentenin tanımının bir unsuru olarak görmemektedir. Zira Yazar'a göre tekel hakkı tarafların anlaşmasıyla kaldırılabilir. Bkz. **Arkan**, s. 199. Karşı görüşte: **Kayıhan**, s. 39-40.

31 **Kayıhan**, s. 40, 41; **Arkan**, s. 199; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, s. 315; **Karahan**, s. 322; **Bozer/Göle**, s. 102.

e. Acenteliğin aracı acente ve sözleşme yapan acente olmak üzere iki türü vardır³².

f. Acente faaliyetini meslek olarak yürütmektedir. Bu süreklilik unsurunun bir sonucudur³³. Acenteler acenteliği ana meslek olarak yapabileceği gibi yan meslek olarak da yapabilir³⁴. Yani acente, yürüttüğü herhangi bir ticari işletme faaliyetinden başka acenteliği ek olarak yapabilir ve buna yasal olarak engel yoktur. Acenteler acenteliği asıl meslek olarak veya yan meslek olarak da yapsa, işletmesi esnaf faaliyetleri sınırını aşıyorsa tacirdir.

g. Acente tacir ve ticari işletme işlettiği ve acenteliği bu çerçevede yaptığı için gördüğü iş karşılığında ücret alır. Acentenin ücreti belirli aylara göre tespit edilen maktu bir ücret olmayıp, yaptığı veya aracılık ettiği hukuki işlem başına hesaplanarak belli bir yüzdeyle (komisyon) tespit edilir.

h. Acente gerçek veya tüzel kişi olabilir³⁵.

III. Çeşitleri

Faaliyetinin türü göz önüne alınmaksızın yaptığı görev ve iş yönünden acenteler TTK'da ikiye ayrılmıştır. Bunlar aracı acente ve sözleşme yapan acentedir³⁶.

Aracı acente, tacire bağlı sıfatı olmaksızın bir sözleşmeye dayanarak belirli bir yer veya bölge içinde daimi bir surette ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi meslek edinen kimselere denir (TTK md.102, f. 1). TTK'da esas itibarıyla düzenlenen acente tipi aracı acentedir.

Aracı acentenin görevi sözleşme yaptığı ticari işletmeye müşteri sağlamak, alıcı ile satıcıyı bir araya getirmek ve böylece müşteri ile müvekkil tacir arasında sözleşme yapılmasını sağlamaktır³⁷. Simsarla arasındaki fark, simsar belirli bir veya birkaç işi üstlenirken ve buluşturduğu kimselerle sürekli bir bağlantısı yokken, aracı acente belirli bir bölge veya yer içinde be-

---

32 Kayıhan, s. 46 vd.

33 Ayhan/Özdamar/Çağlar, s. 374.

34 Kayıhan, s. 41, 42; Arkan, s. 200, 201; Bozer/Göle, s. 102.

35 Arkan, s. 197.

36 Kayıhan, s. 46 vd.

37 Ayhan/Özdamar/Çağlar, s. 375.

lirli bir müvekkil tacirle bağlantılı olarak müşteri çevresiyle sözleşme kurulmasına yönelik sürekli aracılık yapmaktadır³⁸.

Sözleşme yapan acente (âkitci acente), bir sözleşmeye dayanarak belirli bir yer veya bölge içinde daimi bir surette ticari bir işletmeyi ilgilendiren akitleri o işletme adına yapmayı meslek edinen kimsedir (TTK md.102, f. 1). Sözleşme yapan acente, kendisine verilen işler için müvekkili tacir adına ve hesabına sözleşme yapmaya yetkili olan kişilerdir. Sözleşme yapan acente böylelikle doğrudan temsil kurallarına göre iş görmektedir³⁹.

Sözleşme yapan acenteye bu yetki yazılı olarak verilir (TTK md.107, f. 1). Yani acenteliğin bu çeşidine ilişkin ilişki ya yazılı sözleşmeyle kurulur veya acenteye bu yetki yazılı olarak müvekkil tacir tarafından tek taraflı olarak verilir. Acentalık sözleşmesi şekle bağlı bir sözleşme olmamasına rağmen, temsil yetkisi verilmesi işlemi için yazılılık geçerlilik şeklindedir⁴⁰. Sözleşme yapma yetkisine ilişkin belgenin ticaret siciline tescil ve ilanı gerekir (TTK md.107, f. 2).

IV. Acentelik İlişkinin Hukuki Niteliği, Tabi Olduğu Hükümler ve Benzer Sözleşmelerden Ayırt Edilmesi

Acentelik ilişkisinin TTK md.102, f. 1'deki tanımı, hak ve borçları göz önüne alındığında acentelik sözleşmesi, tam iki tarafa borç yükleyen (sinalagmatik) ve kendine özgü (suigeneris) sürekli bir iş görme sözleşmesi olarak nitelendirilebilecektir⁴¹. Bu sözleşmeye öncelikle TTK md. 102-123 hükümleri uygulanır. Bu hükümler yeterli olmadığı hallerde aracı acenteye simsarlık hükümleri; sözleşme yapan acenteye komisyon hükümleri uygulanır. Simsarlık ve komisyon hükümlerinde de boşluk halinde vekalet hükümlerine müracaat edilecektir (TTK md.102, f. 2).

Acentelik ilişkisi iki tür hukuki ilişkiye çok benzediği için onlardan ayırt edilmesi gerekir. Bu ilişkiler tek satıcılık sözleşmesi ile franchising sözleşmesidir⁴².

---

38 Arkan, s. 199.

39 Kayıhan, s. 47.

40 Kayıhan, s. 47, 48; Arkan, s. 199; Ayhan/Özdamar/Çağlar, s. 375, 376.

41 Ayhan/Özdamar/Çağlar, s. 377. Acentenin hukuki niteliği hakkındaki geniş çaplı tartışmalar için bkz. Kayıhan, s. 86-95.

42 Bu konuda ve diğer benzer ilişkilerden farkları konusunda geniş bilgi için bkz. Kayıhan, s. 66-76.

Tek satıcılık sözleşmesinde⁴³ yapımcı, mamullerinin tamamını veya bir kısmını, belirli bir coğrafi bölgede tekel hakkına sahip olarak satmak üzere tek satıcıya göndermeyi, tek satıcı da sözleşme konusu malları kendi adına ve kendi hesabına satarak bu malların sürümünü artırmak için faaliyette bulunma yükümlülüğünü üstlenmektedir⁴⁴.

Tek satıcılık sözleşmesi yapımcı ile tek satıcı arasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen çerçeve niteliğinde ve sürekli bir ilişkidir. Tek satıcılık sözleşmesi de tam iki tarafa borç yükleyen ve kendine özgü yapısı olan hukuki bir ilişkidir.

Tek satıcılık sözleşmesi acentelik ile belirli bir bölgede faaliyet gösterme, pazarlama, süreklilik, müvekkiline bağlı olmama ve tekel hakkı bakımından benzerlik göstermektedir. Her ikisinin birbirinden ayrıldığı önemli noktalar ise, tek satıcı yapımcıya ait malları kendi adı ve hesabına satın alır ve tekel bölgesi içinde müşterilerine satar. Tek satıcının buradaki kazancı yapımcıdan aldığı fiyat ile müşterisine sattığı fiyat arasındaki farktır. Acente ise aracılık ettiği işlemi kendi nam ve hesabına yapmadığı gibi, geliri işlem başına hak kazandığı bir ücrettir, satış farkı değildir. Diğer yandan tek satıcının tekel hakkı hiçbir şekilde bertaraf edilemezken, acentenin tekel hakkı zorunlu bir unsur değildir. Sözleşmeyle vazgeçilebilir (TTK md. 104). Nihayet acentenin bağımsızlığı tek satıcıya oranla daha dardır. Oysaki tek satıcı kendi nam ve hesabına satış yaptığı için bağımsızlığı daha geniştir⁴⁵.

Franchising sözleşmesinde⁴⁶ franchise alan ve franchise veren olmak üzere iki taraf vardır. Franchise veren kendisine ait üretim, işletme ve pazarlama sistemini oluşturan fikri ve sınai unsurlar üzerinde franchise alana kullanma hakları tanır, onu kendi organizasyonuna yani söz konusu sisteme göre faaliyet gösteren işletmeler zincirine entegre eder ve onu bu sisteme dayanan ticari faaliyeti sırasında devamlı olarak destekleme borcu altında bulundur. Franchise alan ise, franchise verenin belirlediği ilkelere uymak ve kendisine kullanma hakkı verilen fikri ve sınai unsurlardan yararlanarak bu sisteme dahil mal veya hizmetlerin sürümünü kendi nam ve hesabına yapmayı ve desteklemeyi, ayrıca franchise verene belirli bir ücret ödemeyi taah-

43 Tek satıcılık sözleşmesi hakkında geniş bilgi için bkz. **İşgüzar, Hasan**, Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989.

44 Başka bir tanım için bkz. **Kayıhan**, s. 73.

45 **Kayıhan**, s. 73, 74; **Arkan**, s. 202, 203.

46 Franchising sözleşmeleri hakkında geniş bilgi için bkz. **Gürzumar, Osman Berat**, Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan “Sistem”lerin Hukukten Korunması, İstanbul 1995, **Kırca, Çiğdem**, Franchise Sözleşmesi, Ankara 1997.

hüt etmektedir. Franchise ilişkisi tam iki tarafa borç yükleyen çerçeve bir sözleşmedir⁴⁷.

Acentelik ile franchising ilişkisinin farkına gelince, acente müvekkili tacir adına ve hesabına hareket ederken, franchise alan franchise verenin temsilcisi değildir, bu yüzden franchise alan kendi adına ve hesabına hareket eder. Acentenin geliri işlem başına elde ettiği ücret veya komisyondan oluşurken franchise alanın kârı franchise verenden satın almış olduğu malların alım ve tekrar satımı arasındaki farktan doğar. Ayrıca acentelik ilişkisinde müvekkil tacir ücret veya bir komisyon öderken, franchising ilişkisinde franchise alan ücret ödemektedir. Ayrıca franchising sözleşmesi tarafların edimleri açısından karmaşık bir hukuki ilişki iken acentelik daha basit ve sade bir ilişkidir⁴⁸.

V. Acentenin Borçları

1. Müvekkilin İşlerini Görme ve Menfaatini Koruma

Acente kendisine bırakılan bölge ve ticaret dalı içinde sözleşmeyle belirlenen şartlar çerçevesinde müvekkilinin işlerini görmek ve menfaatini korumakla yükümlüdür (TTK md.109, f. 1). Sözleşmede hususen tayin edilmiş olmadıkça acente belli süre içinde belli sayıda aracılıkta bulunma veya sözleşme yapma mecburiyeti (kota zorunluluğu) altında değildir⁴⁹. Onun bu konudaki borcu esasen aracılık etme veya sözleşme yapmaya çaba göstermektir⁵⁰.

Acente müvekkili adına elinde bulundurduğu malları korumak zorundadır. Aksi halde ortaya çıkacak zarardan kusursuzluğunu ispat etmedikçe sorumlu tutulacaktır (TTK md.109, f. 2).

Acente tacir olduğundan, müvekkilinin işlerini görürken dikkatli ve özenli davranma yani basiretli iş adamı gibi davranma yükümlülüğü altındadır (TTK md.18, f. 2).

---

47 **Kayhan**, s. 75.

48 **Kayhan**, s. 75; **Arkan**, s. 204.

49 **Arkan**, s. 205; **Kayhan**, s. 97.

50 **Arkan**, s. 205.

2. Haber Verme

Acente, aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar ve protestoyu müvekkili adına kabul etmeye yetkilidir (TTK md.105, f. 1) ve vakit geçirmeden bunları ona bildirmekle yükümlüdür (TTK md.110, f. 1). Ayrıca bölgesindeki piyasa koşullarını, müşterilerinin mali durumlarını ve meydana gelebilecek değişiklikleri de müvekkili tacire bildirmek zorundadır. Nihayet acente, yaptığı sözleşmeler ile aracılık yaptığı sözleşmenin tarafı olacak kişi ve getirilen teklif şartları hakkında da müvekkiline bilgi vermelidir (TTK md.110, f. 1).

3. Talimatlara Uyma

Acente bağımsız tacir yardımcısı olmakla birlikte gördüğü işle ilgili olarak müvekkilinden talimatlar alır. Bunlar işin görülmesinin gereklerindedir⁵¹. Örneğin müvekkil hangi malların daha önce satılacağı, hangi şartlarda ve hangi fiyata satılacağı konusunda acenteye talimat verebilir. Acente bunlara uymak zorundadır (TTK md.110, f. 2).

Acente müvekkilinin açık talimatı olmayan konularda ondan açık bir talimat gelinceye kadar işlemin yapılmasını geciktirebilir. Ancak işin ivedilik yönü müvekkilin talimatını sormaya imkan bırakmıyorsa acente, basiretli bir acenteliğin gereklerine uygun olarak işlemi gerçekleştirmelidir (TTK md.110, f. 2).

4. Önleyici Tedbirler Alma

Acente müvekkili hesabına teslim aldığı malların taşıma esnasında hasara uğramış olduğunu görürse onun buna ilişkin dava haklarını yitirmemesi için gerekli tedbirleri alması gerekir (TTK md.111, f. 1). Mal teslim alınırken, eğer hasar açıkça belli ise acente çekince (ihtirazi kayıt) ileri sürmeli, yada malları teslim almadan önce mahkemece atanan bilirkişilerce hasarı tespit ettirmelidir (TTK md.889, f. 1). Hasar gizli ise teslim almadan itibaren yedi gün içinde bilirkişi incelemesi için talepte bulunmalıdır (TTK md.889, f. 2).

Acente, gönderilen malın bozulma tehlikesi varsa mahkemeden izin alarak satma ve bu durumu müvekkiline bildirmekle yükümlüdür (TBK md. 108; TTK md.111, f. 1).

Acente tüm bu tedbirleri almazsa veya malın satışında gecikmeye düşerse ortaya çıkacak zarardan sorumlu olur (TTK md.111, f. 1).

---

⁵¹ Bu konuda bkz. **Kayhan**, s. 104-105; **Arkan**, s. 206.

5. Müvekkiline Ait Parayı Ödeme

Acente kendisinin teslim ettiği malların bedellerini almaya yetkilidir (TTK md. 112). Acente müvekkili tacire ait bu para ile acentelik sözleşmesi gereğince müvekkiline ait diğer paraları ona zamanında ödemek zorundadır. Acente müvekkiline ait olan paranın gönderilmesi veya teslim edilmesi gereken zamanda bunu yapmazsa o andan itibaren faiz ve gerekirse ayrıca tazminat vermeye yükümlü tutulacaktır (TBK md. 122).

6. Rekabet Etmeme

Aksi sözleşmede kararlaştırılmış olmadıkça acente, aynı yer veya bölge içinde birbirleriyle rekabet halinde bulunan birden çok işletme hesabına aynı anda acentelik yapamaz⁵² (TTK md. 104). Aynı durum müvekkil için de geçerlidir. Yani o da aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı için birden fazla acente atayamaz. Ancak taraflar yazılı olarak bunun aksini kararlaştırabilirler.

Rekabet yasağının sözleşmeden sonra da devam etmesine ilişkin yeni kanuni düzenleme getirilmiştir. Bu husus aşağıda sona erme başlığı altında değerlendirilmiştir.

VI. Acentenin Hakları

1. Ücret İsteme

Acente, aracılık ettiği veya yaptığı sözleşme karşılığında yaptığı işin değerine göre genellikle nispi olarak belirlenen bir ücret isteme hakkına sahiptir⁵³.

Acentenin aracılık ettiği veya akdettiği sözleşmeler için ücret isteme hakkı, acentelik sözleşmesine konu bir malın satın alınması, imal edilmesi veya satılması ise, bu sözleşmelerden dolayı müvekkil ekonomik yarar ve sonucu elde ettiği anda doğar. Bu hallerde müvekkile bağlanabilecek bir sebepten dolayı sözleşme yerine getirilmemiş olsa bile acente ücretini yine isteyebilir. Sözleşme kısım kısım yerine getirilecekse acente yerine getirildiği veya yerine getirilmesi gerektiği nispette ücrete hak kazanır.

⁵² Bu konuda geniş bilgi için bkz. **Kayhan**, s. 105-113.

⁵³ Acentenin ücret hakkıyla ilgili geniş açıklamalar için bkz. **Kayhan**, s. 123-151; **Kaya**, s. 144 vd. kn. 02 vd.

Acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince kendi çabasıyla veya aynı nitelikteki işlemler için kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan işlemler için ücret isteyebilir (TTK md. 113, f. 1).

Acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmışsa, acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince bu bölgedeki veya çevredeki müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için de ücret isteyebilir⁵⁴ (TTK md. 113, f. 2).

Yeni düzenleme ile acentenin sadece kendi aracılık ettiği veya bizzat gerçekleştirdiği işlemlerden dolayı değil, işlemin diğer tarafı olan üçüncü kişinin işletmeye bağlanmasında rol oynamışsa, bu kişinin müvekkille sonradan yapacağı sözleşmelerden dolayı da ücrete hak kazanacaktır. Kanun burada acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra uygun sürede gerçekleşen işlemlerden dolayı da acentenin hak kazanmasını sağlamaktadır. Nitekim TTK md.113, f. 3'e göre, acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra kurulan işlemler için acente;

a) İşleme aracılık etmişse veya işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlamış ve işlem de acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra uygun bir süre içinde kurulmuşsa,

b) Bu maddenin (md. 113) birinci veya ikinci fıkraların birinci cümleleri uyarınca ücret istenebilecek bir işleme ilişkin olarak üçüncü kişinin icabı, acentelik ilişkisinin sona ermesinden önce acenteye veya müvekkile ulaşmışsa,

ücret isteyebilir. Bu ücretin, hâl ve şartlara göre paylaşılması hakkaniyet gereği ise, sonraki acente de uygun bir pay alır.

Acentelik ücretinin miktarı esas itibarıyla aradaki acentelik sözleşmesinde belirlenir. Sözleşmede bu konuda hüküm yoksa ücretin miktarı acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle, teamül yoksa durumun gereğine göre o yerdeki asliye ticaret mahkemesince tayin edilir (TTK md. 115).

Yeni Türk Ticaret Kanunu, acentenin ücret hakkını kendisinden önce belirtilen bölgede çalışan acentenin ücret hakkı ile sınırlamıştır. Diğer bir ifadeyle acente bir müşteri ile sözleşmeye aracılık etmiş veya onunla sözleşme yapmış, ancak bu müşteri kendisinden önceki acente tarafından bulunmuş

⁵⁴ Anılan hüküm gereğince acenteye belirli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmışsa acente, ilişkinin devamı süresince bu bölge veya çevredeki müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için de ücret isteyebilecektir. Md.113, f. 2 hükmü acenteyi korumaya yöneliktir ve acentenin kendisine bırakılan bölge içindeki işlemleri, müvekkil ya da başkası yapmamış olsa bile, elbette ki acentenin gerçekleştireceği düşüncesine dayanmaktadır. Bkz. **Arkan**, s. 208.

müşterilerden biriyse, önceki acentenin hakkı bulunduğu ölçüde, yeni acentenin ücret hakkı bulunmayacaktır (TTK md.113, f. 1, c. 2).

Acente, kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır. Taraflar bu kuralı acentelik sözleşmesiyle değiştirebilir; ancak müvekkil işlemi yerine getirince, acente, izleyen ayın son günü istenebilecek uygun bir avansa hak kazanır. Her hâlde acente, üçüncü kişi kurulan işlemi yerine getirdiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır (TTK md.114, f. 1). Üçüncü kişinin işlemi yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin ücret hakkı düşer; ödenmiş tutarlar geri verilir (TTK md.114, f. 2). Aracılık edilen sözleşmeyi müvekkilin kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirmeyeceği kesinleşse bile, acente ücret isteyebilir. Müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği hâlde ve ölçüde acentenin ücret hakkı düşer (TTK md.114, f. 3). Acentenin hak kazandığı ücretin, doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her hâlde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir (TTK md.116, f. 1).

2. Olağanüstü Masrafların Ödenmesini İsteme

Acente işini görürken personel giderleri veya malların teslimi için sarf ettiği giderler gibi olağan masrafları müvekkilinden isteyemez (TTK md.117, f. 1). Buna karşın örneğin, bozulan malların satışının sağlanması için yaptığı masraflar⁵⁵ olağanüstü olduğu için bu türden masrafların karşılanmasını müvekkilinden isteyebilir (TTK md.111, f. 2). Şu halde acente olağan faaliyetleri neticesindeki masrafları müvekkilinden isteyemezken, olağan iş görme dışında kalan masrafları (olağanüstü) müvekkilinden tazmin edebilecektir.

Acentenin avans ödemeleri hakkında ise TTK md. 118'de TTK md. 20'ye atıf yapılmıştır. Buna göre acente yaptığı avans ödemeleri için ödeme tarihinden itibaren faize hak kazanır.

3. Hapis Hakkı

Acente, acentelik sözleşmesinden doğan tüm alacakları kendisine ödenceye kadar sözleşme icabı elinde müvekkile ait menkul eşya ve kıymetli evrak üzerinde hapis hakkına sahiptir (TTK md.119, f. 1). Acente müvekkile ait malların satışından elde ettiği bedeli de alacakları ödenceye kadar iade etmekten kaçınabilir (md.119, f. 2). Müvekkilin aczi halinde acente muaccel olmamış alacaklar için de hapis hakkını kullanabilir (md.119, f. 3).

---

⁵⁵ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s. 384.

Acente, acentelik sözleşmesi dolayısıyla doğan alacakları dışında aralarındaki bir başka sözleşmeden doğmuş alacak için de hapis hakkını kullanabilir. Yani (tacir) acente, TMK md.950, f. 2'deki "zilyetlik ve alacak ticari ilişkiden doğmuşsa tacirler arasında bu bağlantı var sayılır" hükmünden de yararlanmaktadır.

4. Tekel Hakkı

TTK md. 104'e göre, aksi yazılı olarak kararlaştırılmış olmadıkça müvekkil aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı için birden fazla acente tayin edemeyeceği gibi, acente de aynı yer veya bölge içinde birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına aracılık yapamaz.

Maddeden de anlaşılacağı üzere, aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalında tek acentenin atanması öngörülmüştür. Bu şekilde acente tekel hakkına sahiptir. Aynı tekel hakkı müvekkil tacir için de geçerlidir. Ancak, TTK md. 104 emredici kural olmadığı için gerek acente gerekse de müvekkil tacir tekel hakkından vazgeçebilir.

VII. Temsil Yetkisi

TTK md. 102 vd. hükümleri göz önüne alındığında hukukumuzda acenteliğin iki tür olduğu yukarıda belirtilmiştir. Bunlar aracı acente ve sözleşme yapan acentedir.

Aracı acentelik kanunda öngörülen asıl acente tipidir. Eğer acentenin sözleşme yapmaya ilişkin yetkisinin de olması isteniyorsa yani müvekkil tacir sözleşme yapan acente tayin etmek istiyorsa buna ilişkin yetkiyi özel ve yazılı bir yetki belgesiyle vermesi gerekir ve bu belgenin ticaret siciline tescil ve ilanı zorunludur (TTK md.107, f. 1 ve f. 2). Temsil yetkisi ticaret siciline tescil edilmemiş olsa bile acentenin üçüncü kişilerle yaptığı sözleşmeler müvekkili bağlar.

Acenteye verilen temsil yetkisi sınırlandırılabilir. Örneğin acentenin belli miktara kadar sözleşme yapabileceğine dair yetki verilebilir. Bu sınırlandırmaların iyiniyetli üçüncü şahıslara karşı geçerli olabilmesi için ticaret siciline tescil ve ilanı gerekir.

Acente, yetkisi olmaksızın veya yetki sınırlarını aşarak, müvekkili adına bir sözleşme yaparsa müvekkili bunu haber alır almaz icazet verebilir; vermediği takdirde acente sözleşmeden kendisi sorumlu olur (TTK md. 108).

Acente aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmelerle ilgili olarak her türlü ihtar, ihbar ve protesto gibi hakkı koruyan beyanları müvekkili adına

yapmaya ve bunları kabule yetkilidir (TTK md.105, f. 1). Acente buna göre, sözleşmenin tarafı olan kişiye temerrüt ihtarı (TBK md. 117), ayıp ihbarı (TBK md. 223) gönderebilir; üçüncü şahıs tarafından yapılan bu tür ihtar ve ihbarları müvekkili tacir adına kabul edebilir.

Acentenin aracı veya temsilci olarak katıldığı sözleşmelerden doğacak uyuşmazlıklardan dolayı acente, müvekkili adına dava açabileceği gibi, kendisine karşı da aynı sıfatla dava açılabilir. Yabancı tacirler adına acentelik yapanlar hakkındaki sözleşmelerde yer alan, bu hükme aykırı şartlar geçersizdir (TTK md.105, f. 2). Acentenin müvekkilini mahkemede temsil edebilmesi için uyuşmazlığın acentenin aracılıkta bulunduğu veya müvekkili adına yaptığı bir sözleşmeden kaynaklanmış olması icap etmektedir. Aksi halde, acentenin bizzat aracılıkta bulunmadığı veya yapmadığı sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıklarda müvekkilini mahkemede temsil etme yetkisi yoktur. Acentenin TTK md.105, f. 2 çerçevesindeki temsil yetkisi normalde özel yetkiyle yapılabilecek sulh, ibra, davadan feragat, yemini ret veya kabul gibi işlemleri de kapsayıp kapsamayacağı ise tartışmalıdır.

Acentenin davada hasım gösterildiği durumlarda (TBK md.105, f. 3) acente müvekkiline izafeten davalıdır. Bunun sonucu olarak mahkeme kararı müvekkil hakkında verir ve eğer tazminat vs.ye mahkumiyet söz konusu olursa acentenin değil müvekkilin malvarlığından tahsil olunur. Acentenin davacı olduğu durumlarda da acente müvekkiline izafeten hareket etmektedir⁵⁶.

Müvekkilinin özel ve yazılı izni veya vekâleti olmadan acente, bizzat teslim etmediği malların bedelini kabule ve bedelini bizzat ödemediği malları teslim almaya yetkili olmadığı gibi bu işlemlerden doğan alacağı yenileyemez veya miktarını indiremez (TTK md. 106).

VIII. Acenteliğin Sona Ermesi

Acentelik ilişkisi TTK md.102, f. 2 hükmü uyarınca, acentelikle ilgili düzenlemelerin yanında (TTK md. 121 vd), acentenin türüne göre aracı acente hakkında simsarlık hükümleri, sözleşme yapan acente hakkında komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan durumlarda vekalet hükümleri gereğince sona erecektir.

Acentelik sözleşmesi belirli veya belirli olmayan bir süre için yapılmış olmasına ve acente veya müvekkilin iflası, ölümü veya hacir altına alınması veya haklı sebeplerle feshi ihbarla sona erer (TTK md. 121, f. 3):

---

⁵⁶ **Kaya**, s. 52, 53, kn. 09.

1. Belirli süreli acentelik sözleşmesinin sona ermesi: Acentelik sözleşmesi esasen belirsiz süreli olarak yapılır. Ancak belirli süreli yapılmışsa acentelik sözleşmesi bu müddetin tamamlanmasıyla ve herhangi bir feshi ihbara gerek kalmaksızın kendiliğinden sona erer (TTK md. 121, f. 1). Belirli süreli acentelik sözleşmesi sona ermesine rağmen taraflar sessiz kalarak sözleşmeden doğan edimlerini yerine getirmeye devam ederlerse acentelik sözleşmesi sona ermez, belirsiz süreli hale gelir (TTK md. 121, f. 2).

2. Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin sona ermesi: Acentelik sözleşmesi belirsiz bir müddet için yapılmışsa her iki taraf üç ay önce ihbar etmek şartıyla sözleşmeyi feshedebilir (TTK md.121, f. 1). Buradaki fesih ihbarının noter aracılığıyla veya telgrafla, iadeli taahhütlü mektupla veya güvenli elektronik imzalı belge ile yapılması gerekir (TTK md.18, f. 3). Belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde feshi ihbar süresi kısaltılamazsa da sözleşmeyle uzatılabilir.

3. Haklı nedenlerden dolayı acentelik sözleşmesinin sona ermesi: TTK md. 121, f. 1'e göre, belirli ya da belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde haklı bir sebebin varlığı halinde karşı taraf sürelere uymak zorunda kalmadan her zaman sözleşmeyi feshetme hakkına sahiptir. Acentelik ilişkisi güvene dayalıdır. Bundan dolayı acente müvekkilinin güvenini sarsarsa, örneğin tahsil ettiği parayı ona vermezse yahut malvarlıksal durumu değişmesine rağmen bunu müvekkiline bildirmezse, ona doğru bilgi vermezse veya talimatına uymazsa veya rekabet yasağını ihlal ederse veya müvekkilin acente tarafından aracılıkta bulunulan veya yapılan sözleşmeleri kabul etmemesi, kendisine düşen borçları yerine getirmemesi, müşterilere sürekli bozuk (ayıplı) mal teslim etmesi hallerinde haklı sebebin varlığından söz edilebilecektir. Uyuşmazlık halinde gerek acente gerekse de müvekkilin dayandığı sebebin haklı olup olmadığına mahkeme karar verir.

4. Diğer sebeplerden dolayı acentelik sözleşmesinin sona ermesi: TTK md. 121, f. 3 uyarınca acentelik sözleşmesi kural olarak taraflardan birinin ölümü, fiil ehliyetini kaybetmesi veya iflası ile sona erer (TBK md. 513).

IX. Sona Ermenin Hüküm ve Sonuçları

TTK md. 121'de acentelik sözleşmesinin bazı nedenlerle sona ermesi halinde iki çeşit tazminat öngörülmüştür. Bunlardan ilki yarım kalan işlere ilişkindir. İkincisi ise acentenin müvekkiline kazandırdığı müşterilerden kaynaklanan talep hakkıdır.

İlk olarak haklı bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine uymaksızın sözleşmeyi fesheden taraf, başlanmış işlerin tamamlanmaması sebebiyle diğer tarafın uğradığı zararı tazmin etmek zorundadır (TTK md.121, f. 4).

İkinci talep hakkı, müvekkilin kazandığı müşterilerden menfaat sağlamaya devam alacak olması ile bağlantılıdır. Yeni düzenlemede bu amaçla denkleştirme istemi⁵⁷ başlığı altında özel bir düzenleme oluşturulmuştur. Buna göre sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra; müvekkil, acentenin bulunduğu yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde ediyorsa, acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybediyorsa ve somut olayın özellik ve şartları değerlendirildiğinde, ödenmesi hakkaniyete uygun düşüyorsa acente müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir (TTK md.122, f. 1).

Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır. Müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz (TTK md.122, f. 2 ve 3). Denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemez.

Denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir.

Acentenin denkleştirme talebine ilişkin bu hüküm hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır (TTK md.122, f. 5).

Yeni kanunda getirilen bir düzenleme ile, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra rekabet yasağı anlaşmaları⁵⁸ özel şartlara bağlanmıştır (TTK md. 123). Buna göre sözleşme sonrası rekabet yasağı anlaşması yazılı şekilde yapılmalı ve anlaşma hükümlerini içeren ve müvekkil tarafından imzalanmış bulunan bir belge acenteye verilmelidir.

---

⁵⁷ Bkz. **Ayan**, Özge, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Ankara 2008; **Kaya**, s. 220 vd., kn. 04 vd.**Kayhan**, s. 157-175; **Kendigelen**, s. 114, 115; **Arkan**, s. 219 vd.;**Karahan**, s. 335; **Ayhan/Özdamar/Çağlar**, s. 389 vd.; **Bozer/Göle**, s. 110, 111.

⁵⁸ **Kendigelen**, s. 116-117.

Sözleşme sonrası rekabet yasağı anlaşmaları en fazla iki yıllık süre için yapılabilir ve yalnızca acenteye bırakılmış olan bölgeye veya müşteri çevresine ve kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelerin taalluk ettiği konulara ilişkin olabilir. Bu anlaşma sebebiyle müvekkilin, rekabet sınırlaması dolayısıyla, acenteye uygun bir tazminat ödemesi şarttır. Tarafların bu yöndeki anlaşmasına rağmen müvekkil, sözleşme ilişkisinin sona ermesine kadar, rekabet sınırlamasının uygulanmasından yazılı olarak vazgeçebilir. Bu hâlde müvekkil, vazgeçme beyanından itibaren altı ayın geçmesiyle tazminat ödeme borcundan kurtulur.

Acentelik sözleşmesi taraflardan birinin kusurlu davranışı sebebiyle, diğer bir ifadeyle haklı sebeple feshedilirse, sözleşmeyi fesheden taraf fesihden itibaren bir ay içinde rekabet sözleşmesiyle bağlı olmadığını diğer tarafa yazılı olarak bildirebilir.

Rekabet yasağı sözleşmesi şartları konusunda taraflarca kanuni düzenlemeden farklı hükümler getirilmesi sınırlandırılmıştır. Buna göre kanuni düzenlemeden farklı sözleşmeler, acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir. Böylece nispi emredici bir düzenleme getirilmiş olmakta, acente lehine olmak üzere kanuni düzenlemeden farklı sözleşmelere izin verilmektedir.

X. Zamaşımı

Acentelik sözleşmesinden kaynaklanan tüm talep hakları sözleşmenin sona ermesinden itibaren beş yıllık zamaşımı süresine tabidir (TBK md.147, f. 5).

XI. Acentelik Hükümlerine Tabi Bazı İlişkiler

TTK md. 103 uyarınca özel kanun hükümleri saklı kalmak kaydıyla acentelikle ilgili hükümlere tabi tutulan kişiler şunlardır:

a) Sözleşmeleri yerli veya yabancı bir tacir hesabına ve kendi adına yapmaya sürekli olarak yetkili bulunanlar.

b) Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar.

SONUÇ

TTK'nın ticari işletme kitabının en fazla değişikliğe uğrayan kısmı ticari defterlerle ilgili olan hükümleridir (md. 64-88). Nitekim ticari defterlerle ispata ilişkin eski TK md. 82-86 hükümleri başta olmak üzere birçok madde yeni TTK'ya alınmamış, eski Kanundaki bir kısım maddeler yeni Kanunda tek maddenin çatısı altında toplanmış, diğer yandan ise yeni TTK'ya eski

Kanunda yer almayan çok sayıda yeni madde eklenmiştir. Eski TTK'da yer alıp da yeni TTK'ya aktarılanların neredeyse tamamında küçük veya büyük değişiklikler yapılmıştır. O halde TTK'nın ticari defterlerle ilgili hükümlerinin, defterlerin teslim ve ibrazını konu alan birkaç madde dışında, tamamen yenilendiği veya değiştirildiği belirtilebilecektir.

Eski TTK'nın cari hesabı düzenleyen hükümlerinde (md. 87-99) ilkesel olarak herhangi bir değişikliğe gereksinim duyulmamıştır. Dolayısıyla cari hesapla ilgili hükümler sayı ve sistematik açısından yeni TTK'da aynen konduğu gibi (md. 89-101), içerik olarak da önemli bir değişikliğe uğramamıştır.

Yeni TTK'nın acenteye ilişkin hükümleri de ilkesel olarak eski TK md. 116-134 hükümlerine paraleldir (md. 102-123). Ancak, yeni Kanunda eski düzenlemede yer almayan yepyeni iki önemli hükme yer verilmiştir. Bunlar md. 122'deki acentenin denkleştirme talebi ile md. 123'deki acente ile müvekkili arasında yapılan rekabet yasağı anlaşmasıdır. Bunun dışında, acenteye ilişkin eski TK'dan aktarılan maddelerin bir kısmında içeriğe ilişkin değişiklik yapılmış yahut daha detaylı bir düzenleme öngörülmuş, bir kısım maddelerde ise küçük çaplı değişiklikler husule getirilmiş, bir hayli madde ise yalnızca ifadesi güncelleştirilmek suretiyle aynısıyla yeni TTK'ya aktarılmıştır.